

להתזדנע

ולהגלות מחמדי התורה בכל דף בשי"ס

שבועות דף ל

חייב הגדת עדות בתלמיד חכם

בשבועות דף ל': ואמר רבה בר רב הונא, האי צורבא מרבנן דידע בסהדותא, וזילא ביה מילתא למיזל לבי דיינא דזוטר מיניה לאסחודי קמיה, לא ליזיל. אמר רב שישא בריה דרב אידי, אף אנן נמי תנינא, מצא שק או קופה, ואין דרכו ליטול, הרי זה לא יטול. הני מילי בממונא, אבל באיסורא, אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה', כל מקום שיש בו חלול ה', אין חולקין כבוד לרב.

- א -

הבדל בין הגדת עדות בדבר שבממון ובין הגדת עדות בדבר איסור

וכתב דזה גם הטעם למה שכתב בשו"ע יו"ד סי' שע"ב סעיף א' דאם הגידו לכהן שנמצא מת בתוך ביתו, צריך לצאת מן הבית אפילו אם הוא ערום, ובשו"ת חות יאיר סי' צ"ה מתקשה בזה שהרי במה שאינו יוצא מן הבית הוא עובר על הלאו רק בשב ואל תעשה, ולמה יתחייב לצאת ערום במקום כבוד הבריות. וכתב דכהן שיוצא ערום מן הבית מפני הטומאה אינו גנאי גדול אלא בזיון קטן, כי ידוע לכל שיצא ערום מפני הטומאה, ולא הותר מפני כבוד הבריות אלא גנאי גדול.

בדבר איסור אין היתר לתלמיד חכם למנוע מלהעיד כיון שאיש אחר עושה איסור על ידו / מה שאיש אחר עושה איסור בקום ועשה נחשב אצל התלמיד חכם כ'קום ועשה' / גם אם האיש יעבור על האיסור בשב ואל תעשה מחוייב התלמיד חכם להעיד

- תוספות, קובץ הערות, משכן העדות -

ב'. והנה התוס' בתירוץ הב' כתבו דלכן חייב תלמיד חכם לבא להגיד לבית דין בדבר איסור, משום דכיון דממה שהתלמיד חכם יומנע מלהעיד יסתעף שיהא אדם שיעשה איסור, אין זה נקרא שב ואל תעשה, ולא הותר מפני כבוד הבריות, כי אם באה אשה לפני בית דין להתירה לינשא ותלמיד חכם זה יודע שבעלה חי, אם אינו מעיד אין זה נחשב בגדר שב ואל תעשה. ולכן דוקא בדבר שבממון רשאי להימנע מלהגיד עדות, אע"ג שבית דין יוציאו ממון מבעליו שלא כדין, אבל בדבר איסור חייב לבא להעיד, ע"כ.

והנה בספר משכן העדות שער א' פרק י"א בתחילת דבריו (בד"ה ובדברי) מבאר דלכאורה כוונתם דאין להתייחס אחרי מה שהתלמיד חכם נמנע מהגדת עדות בשב ואל תעשה, אלא אחרי מה שאיש אחר יעשה איסור בקום ועשה, כי זה נחשב גם אצל החכם כקום ועשה, וזהו שהדגישו התוס' שאם באה אשה לפני בית דין להתירה לינשא ותלמיד חכם זה יודע שבעלה חי, אם אינו מעיד אין זה נחשב בגדר שב ואל תעשה.

ובקובץ הערות סי' ס"ח (אות ל') מבואר ג"כ דהכוונה בדברי התוס' הוא דכיון שאיש אחר יעבור על העבירה בקום ועשה, לפיכך נחשב מניעת עדותו של התלמיד חכם ג"כ כקום ועשה. והוא מבאר דזה משום דההבדל בין קום ועשה ובין שב ואל תעשה הוא מפני חומר הדבר, משום שלעבור עבירה בקום ועשה חמור יותר מעבירה בשב ואל תעשה, ועבירה חמורה יותר אינה נדחית מפני כבוד הבריות. ומעתה, אע"ג שהתלמיד חכם אינו עושה דבר בקום ועשה והוא רק נמנע מהגדת עדות בשב ואל תעשה, עם כל זה מאחר שאמרו בעבודה זרה דף י"ח. דכל מי שיש בידו למחות ואינו מוחה נתפס בעון חבירו, נמצא דהעד שאינו מעיד נתפס באותו חומר שיש על האדם העובר על הלאו בקום ועשה, ולכן לא הותר לתלמיד חכם למנוע מלהעיד

בכל דיני התורה מותר למנוע עצמו מעשיית מצוה בשב ואל תעשה / הבדל בין בזיון גדול ובין בזיון קטן / ישיבה בבית הכנסת ללא טלית / כהן ששמע שנמצא באוהל המת והוא ערום

- תוספות, תומים, מג"א, שו"ע -

א. דברי הגמ' שלפנינו מיוסדת על מה שאמרו בגמ' בכמה מקומות (ברכות י"ט; מגילה ג'; בבא מציעא ל'). דיש דברים שהתירה תורה מפני כבוד הבריות, ולכן תלמיד חכם פטור ממצות הגדת עדות לפני בית דין שאינו חשוב כמותו, כי זה אצלו לזלזול בכבודו. אכן בהיתר זה נאמרו כמה תנאים, ויבואר כמה מהם.

דהנה בתוס' (ד"ה אבל) מקשים על מה שאמרו בגמ' דדוקא בדבר שבממון פטור להעיד מפני כבוד הבריות, אבל בדבר איסור חייב גם תלמיד חכם לבא לבית דין להעיד, שהרי בברכות דף י"ט: כ'. אמרו דבמקום כבוד הבריות מותר להתבטל מעשיית מצוה בשב ואל תעשה, כי לכן ההולך לשחוט את פסחו או למול את בנו ומצא מת בדרך יתעסק בקבורת מת מצוה אע"ג שיתבטל מפסח ומילה, משום שמבטל המצוה רק בשב ואל תעשה, ואינו דומה למוצא כלאים בבגדו שפושטו אפי' בשוק, כי בלבית כלאים עובר בלאו בקום ועשה. ומעתה, מדוע לדבר איסור חייב תלמיד חכם להעיד בפני בית דין אע"ג שיש גנאי בדבר, הרי במניעת הגדת עדות מבטל המצוה בשב ואל תעשה, ובמקום כבוד הבריות מותר להתבטל מעשיית מצוה בשב ואל תעשה. ותירצו התוס' בשני דרכים.

בתירוץ הא' כתבו דמה שמפני כבוד הבריות מותר להתבטל ממצות פסח ומילה בשב ואל תעשה לצורך קבורת מת מצוה, זה מפני שגנאי גדול הוא למת מצוה שמוטל בדרך שאין לו קוברים, ולעומת זה, מה שאמרו דהמוצא כלאים בבגדו פושטו אפי' בשוק מפני שעובר בקום ועשה, אמור גם כן בגנאי גדול, דאע"ג שהוא גנאי גדול כמו גנאי דמת מצוה, אסור לעבור על הלאו בקום ועשה. אבל כשתלמיד חכם יבא לבית דין להעיד, אינו גנאי גדול כל כך, ולא הותר אצל דבר איסור אע"ג שמבטל המצוה רק בשב ואל תעשה. [ותירוץ הב' ראה להלן].

ובתומים סי' כ"ח סקי"ב כתב דהפוסקים נקטו כתירוץ זה דאפילו בשב ואל תעשה לא הותר מפני כבוד הבריות אלא גנאי גדול ולא גנאי קטן. כי כן מבואר במג"א סי' י"ג סק"ח דמי שיושב בבית הכנסת בימות החול ונפסקו לו ציציותיו צריך לפשוט הבגד, כי ללבוש בבית הכנסת בלא טלית אינו גנאי גדול ולא הותר מפני כבוד הבריות אלא גנאי גדול. אמנם אם נפסקו ציציותיו של טלית קטן ברשות הרבים אינו צריך לפשוט בשוק, כי הפשיטה בשוק נחשב לגנאי גדול.

תלמיד חכם להעיד כדי שלא יעבור על האיסור.

והנימוק הוא, כי מי שעובר על איסור בשב ואל תעשה במקום כבוד הבריות, כיון שבמקום כבוד הבריות הותר האיסור בשב ואל תעשה, נמצא שאינו עובר על איסור כלל, כי מה שעובר מפני כבוד הבריות מתיר לו את האיסור. אבל עד תלמיד חכם שידוע על חבירו שיעבור על איסור בשב ואל תעשה, הרי חבירו יעבור על האיסור בלי היתר דכבוד הבריות, ואם כן, מה שאצל התלמיד חכם יש בהעדאתו משום כבוד הבריות, אינו פוטר להעיד, כי חבירו הרי יעשה איסור בלא שיהא לו היתר דכבוד הבריות, ולכן אפילו אם חבירו יעבור על האיסור בשב ואל תעשה מחוייב התלמיד חכם להעיד. [וזו מדויק בלשון התוס' שלא כתבו דמה שחבירו עובר על איסור בקום ועשה נחשב אצל התלמיד חכם עבירה בקום ועשה, כי התוס' כתבו 'דכשעושי' איסור על ידו לא מקרי שב ואל תעשה' והיינו דאין לתלמיד חכם היתר דשב ואל תעשה כיון שאיש אחר 'עושה איסור' בלי שיהא אצלו משום כבוד הבריות].

- ב -

בדבר איסור אם מחוייב אדם לוותר על כבוד עצמו

לא שייך היתר דכבוד הבריות, דכיון שהרשות בידו למחול, לכן בדבר איסור, חובה עליו שיהיה מוחל על כבודו, כי האיך יקפיד על כבודו נגד כבוד המקום, ואין זה דומה להשבת אבידה שמצד הדין אינו מחוייב להשיב כי אם לפני משורת הדין, דבדבר שבממון אין צריך לבזות עצמו ולהיות לקלון ולבוז בשביל ממון חבירו, אבל בנוזמן לפניו דבר איסור, האיך יחוס על כבודו ויהא כבוד שמים מחולל.

ומה שבמקום מת מצוה נדחה איסורים של תורה בשביל כבוד הבריות, הוא מפני שדוקא על כבודו יכול למחול ולעשות לפני משורת הדין בשביל כבוד המקום, אבל בנוגע לכבוד אחרים אין יכול למחול, ולכן במת מצוה שהמת לפניו כאבן דומם, חובה עליו לחוס בכבודו של מת, כי אין בידינו למחול כבוד אחרים, ולכן בשב ואל תעשה דוחה מצות עשה, אבל בדבר איסור כשהדבר נוגע לכבוד עצמו, חייב אדם למחול על כבודו שלא יגרם מזה איזה דבר איסור, ולכן חייב תלמיד חכם להעיד בדבר איסור, ואין בזה היתר במה שהוא נמנע רק בשב ואל תעשה. אכן הוא מבאר דיש בזה פלוגתא בין הראשונים, ראה השלמות והוספות [א]

אע"ג שהוא נמנע בשב ואל תעשה, כי מניעתו בשב ואל תעשה יש לו חומר של עשייה בקום ועשה. וביתר ביאור ראה השלמות והוספות [א]

והנה במשכן העדות שם כתב דלפי זה נמצא דאם העדות נוגע כלפי איש שיעשה איסור בשב ואל תעשה, אין תלמיד חכם צריך להעיד לפני בית דין, שהרי מצד התלמיד חכם עצמו היה בין כך ראוי להתירו שלא יעיד מפני שהוא נמנע מן המצוה בשב ואל תעשה, ומה שמחייבים אותו להעיד הוא מפני שיש מי שבגרמת מניעתו מעדות יעבור על איסור בקום ועשה, אמנם גם איש זה יעבור על האיסור בשב ואל תעשה גם החכם אינו חייב להעיד.

אמנם בהמשך דבריו (ד"ה ומעתה) כתב כוונת דברי התוס' דמה שתלמיד חכם מחוייב להעיד במקום איסור אינו דוקא כשאינו יעבור על האיסור בקום ועשה, אלא הוא הדין אם יעבור על איסור בשב ואל תעשה, חייב ג"כ

אפילו בדבר שבממון לפני משורת הדין ראוי לוותר על כבודו / בדבר איסור נהי שאינו רשאי לוותר על כבוד אחרים, מחוייב לוותר על כבוד עצמו

- תומים -

ג. בתומים סי' כ"ח סק"ב מבאר בדרך אחרת מדוע במקום איסור חייב תלמיד חכם להעיד ואינו נפטר מפני להעיד מפני כבוד הבריות במקום שב ואל תעשה. דהנה הרמב"ם בפרק י"א מהלכות גזילה ואבידה הלכה י"ז כתב דאע"ג דחכם או זקן מכובד שמצא שק או קופה ואין דרכו ליטול כלים אלו בידו אינו חייב להיטפל בהן, מכל מקום ההולך בדרך הטוב והישר ועושה לפני משורת הדין, מחזיר את האבדה בכל מקום ואע"פ שאינה לפי כבודו, ע"כ. והיינו דמה שלמדן מקרא דזקן ואינו לפי כבודו אינו מחוייב להשיב ואם ירצה רשאי לסלק עצמו, מכל מקום יותר טוב שימחול על כבודו, והוא לפני משורת הדין. וכתב דלפי זה צריך לומר דגם מה שאמרנו לגבי תלמיד חכם שאינו בא להעיד לפני בית דין, היינו שאינו מחוייב לילך להעיד, אבל ודאי לפני משורת הדין יש לו לילך.

ועל פי זה הוא מוסיף עוד דיש לומר דבדבר איסור בנוגע לכבוד עצמו

השלמות והוספות

של התלמיד חכם חומר של קום ועשה שאינו נדחה מפני כבוד הבריות.

[ב] בתומים שם כתב דהתוס' שלא תירצו קושייתם בדרך זה הוא מפני שהם סוברים דגם בדבר איסור אין אדם מחוייב למחול על כבוד עצמו כשמונע עצמו מקיום מצוה בשב ואל תעשה. וכתב דלכאורה יש להוכיח שאין אדם מחוייב למחול על כבוד עצמו אפילו בדבר איסור, שהרי בברכות דף י"ט. מתבאר דמה שהמוציא כלאים בבגדו פושטו אפילו בשוק, הוא משום שבלבשת כלאים עובר על הלאו בקום ועשה, מכלל, שבשב ואל תעשה היה רשאי לעבור על דברי תורה, ומוכח דבשב ואל תעשה אינו מחוייב למחול על כבוד עצמו אפילו בדבר איסור.

אמנם כתב דיש בזה פלוגתא בין התוס' ובין הרמב"ם, כי לדעת הרמב"ם דוקא על כבוד חבירו אינו מוותר בשב ואל תעשה, אבל על כבוד עצמו צריך למחול. כי הרמב"ם בפרק י' מהלכות כלאים הלכה כ"ט כתב דהרואה כלאים של תורה 'על חבירו' אפילו היה מהלך בשוק, קופץ לו וקורעו עליו מיד, ואפילו היה רבו שלמדו חכמה, שאין כבוד הבריות דוחה איסור לא תעשה המפורש בתורה, ע"כ. והיינו דהרמב"ם מפרש דמה שאמרנו דבכלאים פושטו אפילו בשוק מפני שעובר בקום ועשה, אמור לגבי רואה את חבירו שהוא לבוש כלאים. וכתב דנימוקו של הרמב"ם לפרש כן, הוא מפני שכשהוא בעצמו עובר על דבר תורה, מחוייב למחול על כבודו אפילו בשב ואל תעשה, ולכן מפרש הרמב"ם דמיירי שרואה את חבירו או רבו שלבוש כלאים, דכיון שעובר בקום ועשה מחוייב לקפץ לו לקרוע אפילו בשוק, אבל בשב ואל תעשה צריך לחוס על כבוד חבירו אפילו בדבר איסור, כמו במת מצוה שאינו מקיים מצות פסח ומילה מפני זלזול המת, כי על כבוד חבירו אינו רשאי לוותר, אבל כשהדבר נוגע לכבוד עצמו, מחוייב למחול בדבר איסור אפילו בשב ואל תעשה.

שני דרכים בהבדל בין קום ועשה ובין שב ואל תעשה

- קובץ הערות -

[א] בקובץ הערות שם (אות כ"ט) מסתפק במה דבדין כבוד הבריות יש הבדל בין קום ועשה ובין שב ואל תעשה, דיש לומר דההבדל הוא (כנ"ל) בחומר איסורו, דממה שלמדן מקרא דבמקום כבוד הבריות התירה תורה שלא לקיים מצוה בשב ואל תעשה, אין ללמוד שיהא רשאי לעבור בקום ועשה, כי קום ועשה חמור יותר משב ואל תעשה. אמנם יש לפרש דבאמת אין הבדל בחומר הדבר בין קום ועשה ובין שב ואל תעשה, אלא דמה שבמקום כבוד הבריות הותר רק להיות בשב ואל תעשה הוא בגדר הכרעה דכיון שמצד אחד מחוייב לקיים המצוה, ומצד שני הקפידה תורה על כבוד הבריות, לכן כששני דברים אלו נפגשים ופוגעים זה בזה, יש להכריע ביניהם על פי הכלל ד'שב ואל תעשה עדיף', שאם כדי לשמור על כבוד הבריות צריך לעשות פעולת איסור בקום ועשה, אומרים לו 'שב ואל תעשה' את האיסור, ולהיפוך אם מפני עשיית מצוה יהא זלזול בכבוד הבריות אומרים לו 'שב ואל תעשה' את המצוה כדי שלא יהא זלזול בכבוד הבריות.

וכתב דממה שכתבו התוס' בתירוץ השני לתלמיד חכם צריך להעיד כשחבירו יעשה איסור בקום ועשה, מזה מוכח דההבדל ביניהם הוא מצד חומר האיסור ואינו בגדר הכרעה על פי הכלל ד'שב ואל תעשה עדיף' כי אם היה ההבדל על פי כלל זה דשב ואל תעשה עדיף, גם בתלמיד חכם שידוע עדות היינו אומרים דכיון שאינו בא לעשות שום פעולה בקום ועשה, שב ואל תעשה עדיף, ועל כרחק דההבדל ביניהם הוא משום חומר הדבר, ולכן חייב תלמיד חכם להעיד במקום איסור, כי כשחבירו עובר על איסור בקום ועשה, יש ל'שב ואל תעשה'

ב